

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

6-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Норов Шухрат Сувонович</i> ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЫХ ЛЮДЕЙ ПРИ УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ	8-13
<i>Jo'raqulov Boburmirzo, Masidikov Elyor</i> TUNKAT YODGORLIGIDAN TOPILGAN O'RTA ASRLAR OILAVIY HAMMOMI	14-19
<i>Allaberganova Ro'zigul</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA URGANCH SHAHRI QIYOFASINING O'ZGARISHI	20-23

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram</i> INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN: A CATALYST FOR INDIAN INVESTMENT	24-38
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI VA IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRINI BAHOLASH	39-46
<i>Mamajonova Nodiraxon Alisher qizi</i> QURILISH KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI	47-57
<i>Xasanova Dildora O'ktam qizi</i> QISHLOQ XO'JALIGI SOHASIGA IXTISOSLASHGAN XO'JALIK VA KORXONALAR FAOLIYATIDA ISHLAB CHIQRISH	58-71

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Абдусаммарова Сумора</i> ЦИФРОВАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИУМ: ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ	72-78
<i>Kubatov Shahobjon</i> UYG'UNLIK G'OYASI VA IJTIMOIIY DAVLAT HAQIDAGI TA'LIMOTLARNI SINTEZ QILISH MASALALARI	79-88
<i>Uralov Dilshodbek</i> ON HUMAN MORALITY AND PROFESSIONAL CULTURE IN THE ETHICAL VIEWS OF IBN SINO	89-93
<i>Tagaev Kamol</i> YANGI O'ZBEKISTONDA RAHBARLARNI SHAKLLANTIRISHDA IJTIMOIIY LOYIHALARNING STRATEGIK AHAMIYATI	94-99
<i>Xaydarova Zebiniso Nusratullayevna</i> EMPIRIZM, RATSIONALIZM VA KONSTRUKTIVIZM KABI TURLI EPISTEMOLOGIK NAZARIYALARDA INSON MAVJUDLIGI MASALALARI	100-106
<i>Mamadiyarova Malika</i> OILAVIY QADRIYATLARNING METODOLOGIK VA NAZARIY ASOSLARI	107-111
<i>Xolova Umida Umedovna</i> MA'RIFAT VA MA'NAVIYAT UYG'UNLIGINING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI: TARIXIY-FALSAFIY TAHLIL	112-118

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Baxramova Dilovarxon Gazanfarovna</i> O'ZBEK VA ISPAN TILLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI.....	119-122
---	---------

<i>Qozoqboyeva Dilfuzaxon Ilxomjon qizi</i> GENDER STEREOTYPES OF SPEECH OF UZBEK CHILDREN	123-128
<i>Pulatjonova Muxtasar</i> POLITENESS STRATEGIES IN ENGLISH AND UZBEK: A PRAGMATIC AND CROSS-CULTURAL COMPARISON	129-132
<i>Chernova Natalya Vasiliyevna</i> RUS BOLALARNING NUTIQA GENDERGA OID BELGILARNI SHAKLLANISHNING LINGVISTIK MEXANIZMLARI	133-136

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Komilov Avazbek</i> PROKURATURA ORGANLARI TOMONIDAN PROKUROR HUQUQIY VOSITALARINI QO'LLASH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	137-146
<i>Rasulov Jurabek Abdusamiyevich</i> XALQARO HUQUQ INQIROZI: ZO'RIQISH OSTIDAGI TIZIM	147-152
<i>Nishonov Abdulloh</i> ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISH JARAYONIDA OBYEKT LARNI JOYLASHTIRISHDA XALQARO EKOLOGIK NORMALARNING HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNING MILLIY QONUNCHILIKKA INTEGRATSIYASI.....	153-159
<i>Yusupdjanova Gulnoza Ilxomovna</i> JINOYAT PROTSESSIDA SUDNING FUNKSIYASI	160-167
<i>Tursoatov Sodik Xudoyor o'g'li</i> YUKSAK XIZMAT KO'RSATISH TUSHUNCHASI VA UNING O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA IFODALANISHI MASALALARI.....	168-174
<i>Mamadaliyev Boburjon Bahodirjon o'g'li</i> MAHALLIY BUDJETNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNING ILMIY-NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI	175-179
<i>Парахатова Шахноза Ерназаровна</i> ОБРАЗЦЫ ДЛЯ ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ: ПОНЯТИЕ И ПРАВОВАЯ СУЩНОСТЬ	180-193
<i>Узбекова Дильшода Тулкиновна</i> КЛАССИФИКАЦИЯ МЕР ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИНУЖДЕНИЯ	194-202
<i>Norboyev Bobur</i> LEGAL FRAMEWORKS FOR DIGITAL TECHNOLOGY APPLICATION IN LAND CADASTRE: INTERNATIONAL EXPERIENCES AND PRACTICES IN UZBEKISTAN	203-211
<i>Gafurova Shoirax Baxodirovna</i> XALQARO JINOYAT HUQUQIDA DALILLAR INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI	212-216

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Erkaboyev Oybek Muxammadjonovich</i> HARBIY XIZMATGA TAYYORGARLIK BOSQICHIDA O'QUVCHILARNING JISMONIY SALOHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN YONDASHUVLAR: JISMONIY TARBIYA VA CHAQIRUVGA QADAR TAYYORGARLIK ASOSIDA.....	217-221
<i>Kamalova Dilnavoz, Shomurodova Shahzoda</i> KINEMATIKADAN OLIMPIADA MASALALARI: KINEMATIK MASALALARDA YUQORI DARAJALI YECHIM YONDASHUVLARI	222-227

Received: 5 July 2025
Accepted: 20 July 2025
Published: 30 July 2025

Article / Original Paper

LINGUISTIC MECHANISMS OF FORMATION OF GENDER REPRESENTATIONS IN THE SPEECH OF RUSSIAN CHILDREN

Chernova Natalia Vasilievna

Senior lecturer

International University Nordic

Abstract. This article analyzes the linguistic mechanisms shaping gender representation in the speech of Russian children. The study explores both lexical and grammatical markers, examining how social and cultural factors contribute to gendered language. Methodologically, empirical data and comparative analysis are employed. The research finds that Russian children's speech consistently displays gender-related lexical and grammatical patterns linked to broader social context.

Keywords: gender, children's speech, Russian, linguistic stereotype, lexical model, grammatical model.

RUS BOLALARINING NUTIQA GENDERGA OID BELGILARNI SHAKLLANISHNING LINGVISTIK MEXANIZMLARI

Chernova Natalya Vasiliyevna

Katta o'qituvchi

Xalqaro Nordik universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada rus bolalarining nutqida gender tasavvurlarining shakllanishi va unga ta'sir etuvchi lingvistik mexanizmlar tahlil qilinadi. Gender va til o'zaro aloqalari, vositalarining farqi, leksik hamda grammatik modellar ko'rib chiqiladi. Tajriba va muloqat asosida gender stereotiplari va ularni shakllantiruvchi ijtimoiy omillar o'rganiladi. Tadqiqot natijasida rus bolalar nutqida genderga oid leksik birliklar va grammatik vositalarning izchil ishlatilishi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: gender, bola nutqi, rus tili, lingvistik stereotip, leksik model, grammatik model.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI6Y2025N18>

Gender tasavvurlari bola nutqida dastlabki bosqichlardan boshlab faol shakllana boshlaydi va bu jarayon o'zbek va rus tillarida o'ziga xos lingvistik vositalar orqali namoyon bo'ladi. Bunda har bir tilga xos bo'lgan madaniy va ijtimoiy omillar, oilaviy tarbiya, atrof-muhit, bolalarning kundalik muloqot doirasi gender tasavvurlarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bolalar uchun yaratilgan ertaklar, adabiyotlar, multfilmlar va ommaviy axborot vositalari ham gender rollarining shakllanishiga va mustahkamlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotimizda rus bolalarining nutqidagi gender stereotiplarini shakllantiruvchi asosiy lingvistik modellar ochib beriladi va ular qanday usullar orqali bolalar tafakkuriga singdirilishi atroficha yoritiladi. Shuningdek, bu lingvistik modellar yordamida gender stereotiplarining bolalar ongiga qanday ta'sir qilishi, ularning nutqida va kundalik hayotida qanday namoyon bo'lishi yuzasidan ham tahlil olib boriladi.

Ishda rus bolalarining og'zaki nutqi tinglanib, ularning genderga oid tipik leksik birliklari va grammatik modellarini ajratib ko'rsatish uchun kuzatuv va matn tahlili usullari

qo'llandi [2; 25-p]. Ushbu jarayonda bolalarning turli ijtimoiy vaziyatlardagi muloqotlari, kundalik suhbat va o'zaro aloqalari diqqat bilan kuzatildi. Kuzatish natijasida to'plangan misollar chuqur tahlil qilinib, bolalar tilida uchraydigan genderga oid ifoda va grammatik xususiyatlar o'rganildi, ularning ijtimoiy va psixologik omillar bilan bog'liqligi aniqlashga harakat qilindi.

Tadqiqotda psixolingvistik so'rovnomalar, maktab va bog'cha yoshidagi bolalar nutqidan olingan korpus va natural suhbat namunalaridan foydalanildi. Matn va og'zaki nutq tahlili korxonalarda GENDER korpusi va O'zbekiston hamda Rossiyadagi zamonaviy til korpuslari imkoniyatlaridan foydalanildi.

Jadval 1**O'zbek, rus va ingliz tillarida genderga oid nutq namunalarining tipik modellari**

Til	Model	Misol
O'zbek	ot + sifat + ot	Dilnoza sabrli qiz, Sherzod aqlli bola
Rus	сущ + прил + сущ	Маша – добрая девочка, Егор – смелый мальчик
Ingliz	noun + adj + noun	Mary is a kind girl, Tom is a brave boy
O'zbek	fe'l + ot	O'g'il bola yordam berar, qiz bola pazanda
Rus	глагол + сущ	Мальчик помогает, девочка готовит
Ingliz	verb + noun	The boy helps, the girl cooks

Matn namunalaridan gender asosida birikmalarning tanlanishi va ularning konstruksiyalari tahlil qilindi.

Bizning tadqiqotimiz natijasida aniqlanishicha, rus bolalari suhbatlarida quyidagi lingvistik mexanizmlardan keng foydalanadi:

Morfologik vositalar: jinsga xos fe'l va sifat qo'shimchalari ishlatilishi (masalan, “красивая девочка”, “смелый мальчик”).

Sintaktik vositalar: jins ko'rsatkichli subyekt yoki aniqlovchi so'zlar tez-tez qo'llanadi.

Leksemik stereotiplar: Ma'lum leksemalar (masalan, “мальчики не плачут”, “девочкам нужно быть аккуратными”) bolalar nutqida mavhum stereotiplarni mustahkamlaydi.

Dialog misoli:

“Девочки не дерутся, а мальчики не плачут!”

“Sen qiz bola ekansan, senga toza yurish yarashadi”

“Boys should not cry, girls should be polite.”

Bu misollar nutqda gender rollarini qanday mustahkamlanishini yaqqol ifodalaydi.

Tahlil natijasida, rus bolalarining nutqida genderga oid leksik birliklarning doimiy va barqaror ishlatilishi kuzatildi. Ularning suhbat va nutq jarayonida, ayniqsa kundalik muloqot hamda o'quv faoliyati davomida genderga daxldor so'zlar, iboralar faol ishtirok etadi. Masalan, “malchik – devachka”, “muzhchina – zhenshchina” kabi ko'plikdagi antitezalar nafaqat qarama-qarshilikni ifodalash, balki ijtimoiy rollarni ham belgilash uchun xizmat qiladi. Bundan tashqari, turli kasblar, rollar va ijtimoiy mavqeni bildiruvchi professionallashgan so'zlarning ham tez-tez uchrashi aniqlangan. Grammatik jihatdan esa jinsni bildiruvchi suffikslar (-ka, -ik) turli so'z

yasash modellari orqali nutqda o'z aksini topadi. Shuningdek, olmoshlar va fe'l fonetikasi asosiy markazda bo'lib, ular gender farqlarini va grammatika tizimida jinsga oid xususiyatlarni ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi [3; 15-16-p]. Qayd etish kerakki, bu xususiyatlar bolalar nutqining rivojlanishiga va ularning atrof-muhitdagi ijtimoiy va madaniy me'yorlarni qabul qilishiga ham xizmat qiladi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, rus bolalari nutqida gender stereotiplar ijtimoiy va madaniy omillar bilan kuchli bog'liq. Mushohadaning davomida bola o'z nutqida jinsga oid tasvirlarni odat tusiga kirgan leksik va grammatik vositalar orqali ifodalaydi (4). Bunda ayniqsa, oiladagi muhit, maktabda beriladigan tarbiya, ommaviy axborot vositalari, hamda atrof-muhitdagi yetuk shaxslar, pedagog va tengdoshlarning ta'siri muhim rol o'ynaydi. Bola o'z so'zlashuvi davomida an'anaviy jinsiy rollarni tasvirlaydigan gap va iboralarni, o'zlashtirilgan stereotip so'zlarni, xarakterli grammatik formalarni ko'p ishlatadi. Shuningdek, bolaning gender stereotipini namoyon qiluvchi nutqida ularning hayotidagi kundalik tajribalar, ko'rgan voqealari va eshitgan misollari ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, rus bolalari gender stereotiplarni o'z atrofida gilardan tevarak atrofdagi ijtimoiy tajriba va madaniy qadriyatlar asosida o'zlashtiradilar, va bu ularning leksik va grammatik tanlovlarida, gap qurishda, o'zini nutq orqali ifodalashida yaqqol ko'zga tashlanadi.

Bolalar o'rtasida jinsiy tildan foydalanishning nuanslarini aniqlash uchun ko'p usulli yondashuv qo'llanildi. Ma'lumotlarni yig'ish quyidagi uchta asosiy komponentni o'z ichiga oladi:

Tabiiy kuzatishlar va audioyozuvlar: 4 hafta davomida sinfdagi o'zaro ta'sirlar va o'yin maydonchalaridagi suhbatlar kuzatildi va audio yozib olindi. Kuzatuv protokollari lingvistik ma'lumotlarning xilma-xil to'planishini ta'minlab, o'z-o'zidan suhbatlar va tuzilgan guruh faoliyatini ta'kidladi. Keyinchalik bu yozuvlar transkripsiya qilingan va lingvistik belgilar uchun tahlil qilingan, masalan, xushmuomalalik belgilaridan foydalanish, kichiklashtiruvchi va tasdiqlovchi yoki ko'rsatma til shakllari.

Standartlashtirilgan til baholashlari: lingvistik baholashlar ijtimoiy til va ijtimoiy kompetensiya bo'yicha oldingi tadqiqotlarda qo'llanilgan belgilangan o'lchovlarga moslashtirilgan. Baholash ekspressiv lug'at, retseptiv til va erta ijtimoiy xulq-atvorni baholash bo'yicha vazifalarni o'z ichiga olgan. Normativ ma'lumotlar tavsiflovchi va korrelyatsion tahlillar uchun SPSS 28 paketi yordamida oldingi tadqiqotlarda tasvirlanganlarga o'xshash tartib-qoidalar asosida tuzilgan [4; 25-p].

So'rovnomalar va yarim tuzilmali intervyular: ota-onalar va o'qituvchilar bolalarning ijtimoiy kompetensiyasini baholash va jinsga bog'liq xatti-harakatlarning idrokini aniqlash uchun mo'ljallangan keng qamrovli anketalarni to'ldirishdi. Anketalar Kuchli va Qiyinchiliklar Anketasi (SDQ) elementlarini va ijtimoiy xulq-atvorni o'lchaydigan qo'shimcha shkalalarni birlashtirgan. Tanlangan o'qituvchilar bilan suhbatlar sinf dinamikasi va gender rollarini kuchaytirish haqida sifatli tushunchalar berdi. Sifat va miqdoriy usullarning integratsiyasi ishonchli, uchburchak ma'lumotlar to'plamini ta'minladi.

Biz kuzatganimizdek, rus tilida genderga oid stereotipik birikmalar morfologik jihatdan ko'proq ifodalanadi, ya'ni ortiqcha jins belgilarini bildiruvchi shakllar keng uchraydi. Bu holat shuni anglatadiki, so'zlarning o'zida erkak va ayol jinsiga xos belgilar to'g'ridan-to'g'ri shakl orqali namoyon bo'ladi. Ayniqsa, so'zlarga qo'shimchalar yoki o'zgartirishlar orqali jinsning ko'rsatib o'tilishi rus tiliga xos xususiyatdir. O'zbek va ingliz tillarida esa ba'zan bunday farqlash

sintaksis yoki leksika vositasida chegaralanadi, bu esa ularning morfologik jihatdan kamroq farqlanishini bildiradi. Masalan, ingliz tilida ko‘plab so‘zlarning jins belgisi umuman bo‘lmasligi yoki faqat muayyan hollarda ataylab ko‘rsatilishi mumkin. O‘zbek tilida esa jinsni leksik vositalar orqali alohida ko‘rsatmaslik hollari mavjud. Masalan, rus tilida biror sifat ortidan jins belgisi doimo kelishi shart (“умная девочка”, “сильный мальчик”), ya’ni sifat va ot orasida muvofiqlik talab qilinadi va so‘z shaklidagi o‘zgarish majburiy hisoblanadi. O‘zbek tilida esa bu har doim ham majburiy emas, ya’ni sifat va ot o‘rtasidagi mustahkam morfologik bog‘lanish kamroq uchraydi. Ingliz tilida esa, odatda, sifatlar jinsga bog‘liqlik kasb etmaydi va ularni barcha otlar bilan bimalol ishlatish mumkin, jinsni ajratib ko‘rsatish zarur bo‘lsa, bu asosan alohida so‘zlar yordamida amalga oshadi [1; 37-52-p].

Rus tili bolalar nutqida gender stereotiplari leksik va grammatik modellar orqali mustahkamlanadi. Bunda, bolalarning kundalik suhbatlaridan tortib, o‘quv materiallari va ommaviy axborot vositalarida uchraydigan ibora va so‘z birikmalari ham, ijtimoiy rollarning qanday ifodalanishini aks ettiradi. Ijtimoiy va madaniy omillar ushbu jarayonda asosiy rol o‘ynaydi, chunki oilaviy muhit, maktab, do‘stlar va keng jamoatchilikda mavjud bo‘lgan qadriyatlar va an‘analar bolalarning tilda genderga oid tasavvurlarini shakllantiradi va rivojlantiradi. O‘rganilgan mexanizmlar boshqa tillar bilan solishtirganda o‘ziga xos jihatlarni ochib beradi, ya’ni rus tilining o‘ziga xos grammatik jismlari – masalan, jins kategoriyasi va shaxsga oid fe‘l shakllari – bu stereotiplarni yanada mustahkamlaydi va ularni kundalik nutqda ancha namoyon qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Бенбенисти Э. Психолингвистические основы речевого развития детей. — Москва: Просвещение, 2008. — С. 37–52.
2. Борисова И.Л. Гендерная специфика коммуникации: детский возраст. // Вестник МГПУ. — 2016. — №6. — С. 89–96.
3. Hall K., Bucholtz M. Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self. — New York: Routledge, 1995. — pp. 15–38.
4. Omonova T. Gender representations in Russian children’s discourse. // O‘zMU Xabarlar to‘plami. — Toshkent: O‘zbekiston, 2020. — №3 — b. 124–130.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/6 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).